Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto
Jyväskylä University Digital Archive

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.

Author(s): Itkonen, Matti

Title: Loppusanat : Kalastajatorppa, ajattomasti

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Itkonen, M. (2017). Loppusanat : Kalastajatorppa, ajattomasti. In V. A. Heikkinen, M. Itkonen, & S. Inkinen (Eds.), Tarinoita satavuotiaasta Kalastajatorpasta : helsinkiläisen tapahtuma-, kulttuuri- ja elämyskeitaan kehitys kesäkahvilasta maailmanluokan kokoushotelliksi (pp. 333-340). Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Haaga-Helian julkaisut. https://www.haaga-helia.fi/sites/default/files/Kuvat-ja-liitteet/Palvelut/Julkaisut/tarinoita_satavuotiaasta_kalastajatorpasta.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Matti Itkonen

Loppusanat: Kalastajatorppa, ajattomasti

Olemisen viri

Vuonna 1986, postuumisti, ilmestyi Pentti Saarikosken teos *Köyhyyden filosofia*. Se sisältää näytelmälliset tekstit ”Kuikan pelto”, ”Kevään ensimmäinen saalis” sekä ”Maria ja Metodius”. Saatesanat on kirjoittanut Saarikosken leski Mia Berner. Näiden pohdiskelujen kannalta olennainen luonnehdinta löytyy juuri Bernerin lyhyehköstä johdantoluvusta: ”Kuunnelman nimi *Kuikan pelto* tarkoittaa järvessä tuulenvirin keskelle jäävää tyyntä kohtaa veden pinnalla. Kuikan ääni kaikuu kuunnelman raskaan ratkaisuhetken yllä.” (Berner 1986, 7.) Vaikka muualla myrskyää, ydin säilyy tyynenä, väreettömänä ja ehkä hiljaisenakin. Tästä on hyvä aloittaa.

Kalastajatorpassa on kuin kaksi ulottuvuutta: sisin osa on suomalaisuutta ja uloin osa kansainvälisyyttä. Eli *mise en abyme* -ajattelun mukaisesti voisi todeta Kalastajatorpan katsovan peiliin. Ulomman kehän sisällä on pienempi, ulomman kehän muotoa toistava kehä. Toisin sanoen kansainvälisen Kalastajatorpan sisälle on upotettuna pienempi, kansallinen Kalastajatorppa. Siitä syntyy Kalastajatorpan eksistentiaalis-tilallinen olemussyvyys. (Ks. mise en abyme -ajatuksesta myös Makkonen 1991, 17–21; Tiede 2016.)

Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole erillään toisistaan, vaan ne heijastelevat irrottamattomasti toinen toistaan. Ilman kansallista erinomaisuutta ei ole myöskään kansainvälistä ensiluokkaisuutta. Tai päinvastaisesti ilmaistuna kansallinen oivallisuus ei ole mahdollista vailla kansainvälistä mainioutta. Ilman menneisyyttä tulevaisuus tyrehtyy. Pelkkä entisyys

ei kuitenkaan pysty synnyttämään ammattisivistyksellisesti tasokasta vieraanvaraisuusnykyisyyttä eikä -tulevaisuutta. Tyynen keskiön ympärille on siis luotavissa tuulellinen reunus. Eli kun on kyky katsoa sisäänpäin, osataan myös tähytä ulospäin, horisontin taakse.

Ehkä tuohon *mise en abyme* -ajatukseen kannattaisi vielä yhdistää kaksinkertaisen tietoisuuden ulottuvuuskin. Pelkkä kieli ei selvästikään riitä kokonaisidean tarpeeksi syvälliseen luonnehtimiseen. Valokuvan mukanaolo tuntuu välttämättömältä.

Valokuva. Ajattomuuteen näkevä kamera.

Valokuvassa ajantuuli viuhuu veden pinnassa. Jossakin vinhasti eteenpäin kiitävän virin keskellä on tyyni kohta: kuikan pelto. Siihen myös kaksinkertaisen tietoisuuden elementti liittyy. Tutkija tietää käyttävänsä kuikan pellon käsitettä vertauskuvallisessa merkityksessä. Hän on niin ikään selvillä siitä seikasta, että silkka sanatodellisuus jättää asiantilan ilmentämisen liian epämääräiseksi. Sen vuoksi minäkin olen pyrkinyt valitsemaan valokuvan, joka olisi riittävän runsassisältöinen. Eli olen tietoisesti asettunut sekä kertojan että lukijan asemaan. Kirjoittajan

veijarimaisuuteni saa minut tekemään tämänkaltaisen postmoderninkin valinnan. Näin pystyn siis kirjoittamisen lisäksi kommentoimaan myös kertojan ja lukijan roolia. Menettely tarkoittaa, että olen samalla kertaa tutkija, kertoja, lukija sekä vastaanottaja. Tällä tavoin toimimalla kykenen kenties niin ikään esiintymään samanaikaisesti Kalastajatorpan työntekijänä ja asiakkaana.

Jos kameran halutaan yltävän ajattomuuteen, on sen katsottava maisemaa ylhäältäpäin, lintuperspektiivistä. Silloin kamera on kuin taivas kosmisena aikana miljöön yllä: se näkee kaiken, ja siihen koko olevaisuus myös kuvastuu. Rakennelmaa voitaisiin kutsua aikatasojen risteyskohdaksi. Palvelualttiuden ja vieraanvaraisuuden näkökulmasta sitä pystyttäisiin nimittämään niin ikään ammattisivistykselliseksi kulta-ajaksi tai ihannenykyisyydeksi. ”Kuikanpellollisesti” se tarkoittaisi, että vaikka eri aikakausina kestitsemisideaalit vaihtelisivatkin, aina on olemassa laadukkuuden tuuleton ydin. Ilman sitä tasokkuus katoaa. Silloin ei tarvita mitään muutakaan, koska olemuksettomuus merkitsee aina myös osaamattomuutta. (Ks. aika-teemasta esim. Itkonen 2016a; 2016b.)

Göran Schildtin mielenkiintoinen teos *Dianan saari* julkaistiin suomeksi vuonna 1977. Siinä on kuvattu mieleenpainuvasti onnenmaata tai ihanneaikaa. Schildtin teksti herättää viljalti lisäajatuksia: ”Edenin yrttitarha ja autuaiden paratiisi, menneen onnellisuus ja tulevan oivallisuus, ovat mielikuvia jotka saavat sisältönsä nykyisyyden surkeudesta. Kernaasti ne sulautuvat yhteen, niin että tulevaisuus muuttuu paluuksi alkulähteille. Niin kuin synnittömyys häämöttää kristityille aikaperspektiivin kummassakin pakopisteessä, opettaa Marx meille että ihmiskunnan lähtökohtana ja loppuvaiheena on luokaton, kollektiivinen onnenyhteiskunta. [– –] Se joka riittävän hartaasti etsii paratiisia käsittää nykyhetken auttamatta vain tilapäiseksi, mitättömäksi ja rappeutuneeksi sivuilmiöksi, kuin pilven varjoksi maiseman yllä.” (Schildt 1977, 229 ja 233.)

Valokuva on vuodelta 1964. Se on kuin kaunis olemisidylli, jossa ei ole pahuutta, rumuutta eikä eripuraa lainkaan. Jos kukin kuvan tarkasteluhetkistä tarkoittaa Schildtiä mukaillen aikaperspektiivin pakopistettä, otoksessa näyttäytyvät alku ja loppu. En siltikään pitäisi kuvan nykyhetkeä pelkkänä ajallisuuden ”rappeutuneena sivuilmiönä”. Päinvastoin väittäisin, että jokaisesta nykyhetkestä on löydettävissä ammattisivistyksellinen ikuisuus.

Kalastajatorppa, ajattomasti

Postmodernin tai metafiktiivisen ajattelutavan mukaisesti pääotsikoksi ja tämän alaluvun otsikoksi on valittu tarkoituksellisesti ”Kalastajatorppa, ajattomasti” (ks. tulkinnasta esim. Haapala 1991). Valintaa voinee pitää myös kunnianosoituksena Peter von Baghille ja eritoten hänen kauniille elokuvakertomukselleen *Helsinki, ikuisesti* (2008). Tarinassa näyttäytyy koskettava kaupunkiutopia, jossa oleminen palautetaan jonkinlaiseen ”unenomaiseen alkutilaan” (ks. myös Suuronen 2016). Valokuvassa Kalastajatorppa on ajattomassa alkutilassa, joka ei nykyhetkenä suinkaan merkitse tilapäisyyttä. Siinä on paremminkin kysymys pysyvyydestä, johon uusia nykyisyyksiä verrataan.

On mahdollista väittää, että eheys on olemisen ihannetila. Eri aikoina ihannetila täytyy osata saavuttaa eri tavoilla. Eli on tunnettava perinne ja uskottava siihen. Sen lisäksi on myös kyettävä toimimaan uuden ajan airuena: tulevaisuuden lähettinä, joka on selvillä asioista jo ennen niiden saapumista nykyisyyteen. Nykyhetkestä käyttäisin kuitenkin Schildtistä poiketen pakopisteen asemesta sanaa toteutumispiste. Tosin nykykotvan luonteeseen kuuluu alituinen ja nopeatahtinen katoavuus. Pysymättömyys merkitsee myös sitä tosiota, että uusi on vain lyhyen tuokion uusi ja muuttuu jo seuraavassa hetkessä vanhaksi. Ajattomuus tarkoittaa taitoa luoda todellisuuteen jotakin sellaista, mikä on muutosten ulottumattomissa. Ei se tietenkään ajan kulumisen ulkopuolella ole, vaan se pystyy olemaan tuore eri vaihteluista riippumatta. Ehkä sopiva termi tässä yhteydessä olisi ”ainakäypyys” tai ”ainavihantuus”. Se tarkoittanee niin ikään ideaa laadun tai laadukkuuden säilymisestä. Ei se voi kuitenkaan merkitä täydellistä itseidenttisyyttä, jolloin jokin aiempi uusitaan täsmällisesti samanlaisena joskus myöhemmin. Kyse voisi olla hengen säilymisestäkin. Silloin ihmisillä olisi mahdollisuus kohdata paikan – Kalastajatorpan – henki keskellä vereksiä nykyhetkiä.

Valokuvassa näyttäytyvä miljöö voisi olla tunnuskuva koko vieraanvaraisuusihanteen olemukselle. Toki siinä on mukana myös idyllin piirteitä. Niin täytyykin olla. Tasokkuuteen sisältyy mahdollisuus jonkin ikävöimiseen tai jonkin innokkaaseen odottamiseen. Silloin menneisyyden ja tulevaisuuden on sisällyttävä väkevinä olemiselementteinä kuhunkin nykyisyyteen. Havainnon rinnalla ovat siis aina olemassa niin ikään kaipauksen ja unelman ulottuvuudet. Se avaa tien arjen ylittämiseen: jonkin sellaisen kokemiseen, mikä antaa voimia hankaliakin aikoja varten. Sitä kutsutaan elämykseksi, Kalastajatorppa-elämykseksi.

Loppusanojen loppusanat

Tuleva filosofian professori Jussi Tenkku julkaisi vuonna 1945 kiinnostavan kirjan *Alaston ihminen murrosajan kuvastimessa*. Siinä hän pohdiskelee tekniikan ja teknistyneen kulttuurin luonnetta ansiokkaasti. Eritoten Tenkku tuntuu kiinnittävän huomiota samankaltaisena toistuvuuden ongelmallisuuteen: ”Ankara elämäntaistelu on usein pakottanut ihmisiä arvostamaan korkeimmaksi hyödyllisen ja taloudellisen. Koko teknillisen kulttuurin pääpaino onkin juuri tässä. Henkinen elämä on asetettu välineeksi palvelemaan käytännöllistä elämää. Sen mukaan tiedettä ja taidetta on arvosteltava käytännöllisen hyödyn kannalta. Huonekalut on paras standardisoida ja taideteoksia tuottaa sarjavalmisteina. Tiedettä ja taidetta luullaan synnytettävän rahalla tai mahtikäskyillä, jotka voivat etukäteen määrätä jopa niitten tuloksetkin.” (Tenkku 1945, 108.)

Ajatus itsestä tietoisena olemisesta kertautuu nyt yhä monitasoisemmin. Samaan seikkaan viittaa jo alaluvun otsikkokin ”Loppusanojen loppusanat”. Jos valokuvaan oli upotettu Kalastajatorpan ajattomuusidea, niin näihin loppusanoihin on sisällytetty pienoiskuva koko teoksesta, loppusanoista itsestään ja tutkijan postmodernistisesta roolista. Kyse ei siltikään ole pelkästä konstailusta, jossa pääpaino on turhanaikaisessa itsetehostuksessa. Tavoitteena on pikemminkin tehdä oikeutta Kalastajatorpan merkittävyydelle. Sen lisäksi pyritään lähentämään taidetta ja tiedettä toisiinsa. Se onnistuu ainoastaan kehittämällä ja monipuolistamalla tieteellistä ilmaisutapaa.

Jos ammattina on vieraanvaraisuus, voidaanko silloin ylipäätään joutua teknistymisen satimeen? Jos kansallinen majoitusalan symboli liitetään osaksi kansainvälistä hotelliketjua, onko silloin vaarana, että elämys muuttuu sarjavalmistekokemukseksi? Tärkeimmässä osassa lienee tässäkin kohdassa ihminen: hän, joka on asiakkaana, ja hän, joka asiakastaan palvelee. Toki kun vieraanvaraisuus on ammattina, myös taloudellisilla seikoilla on merkitystä. Ei laadukkuutta silti saada aikaan pelkällä rahalla tai ehdottomilla mahtikäskyillä. On tosin niinkin, että ihmiset ovat valmiita maksamaan laadukkuudesta. Asia ei kuitenkaan ole niin yksioikoinen, että raha tai kalleus johtaa automaattisesti haltioittavaan ravintola- tai hotellielämykseen. Tarvitaan paljon muutakin.

On olemassa vain yksi Kalastajatorppa. Sen vuoksi on olemassa myös ainutkertainen Kalastajatorpan henki. Tenkun ajatuskulkuja jatkaen väittäisin, että Kalastajatorpassa elämä ja vieraanvaraisuustaide pystyvät kohtaamaan toisensa. Siitä syystä eletyn tapakulttuurin keskeisin arvo onkin ihmiseen eikä tekniikan muotoilemaan olemistapaan

keskittymisessä. Sen lisäksi tasokkuuden toteutuminen on edellyttänyt eksistentiaalista moniäänisyyttä. Polyfonia on voinut säilyä halki vuosikymmenten vain siksi, että on osattu vaalia laadullisen moninaisuuden ihannetta. Populaarikulttuuri ja korkeakulttuuri, taide ja tiede, kotimaisuus ja kansainvälisyys, sota ja rauha, menneisyys ja tulevaisuus: kaikki nuo olemisparit ovat löytäneet, löytävät ja ovat vastakin löytävä Kalastajatorpasta sopusointuisen vieraanvaraisuuskodin itselleen.

Jälkikirjoitus

Kuuluisa psykologi ja professori C. G. Jung julkaisi henkisen kulttuurin tilaa tarkastelevan teoksen *Gegenwart und Zukunft* vuonna 1957. Suomenkielinen laitos *Nykyhetki ja tulevaisuus* ilmestyi 1960. Suomentajana oli Kaj Kauhanen. Jung kirjoitti kirjansa kylmän sodan päivinä. Hänen huolensa kohdistui ihmiseen. Jungin teksti sopisi kuvaamaan nykyaikaakin: ”Mitä tulevaisuus tuo mukanaan? Tämä kysymys on askarruttanut ihmiskuntaa alituisesti, mutta ei aina yhtä suuressa määrin. Historialliselta näkökannalta ovat pääasiassa fyysisen, poliittisen, taloudellisen ja henkisen ahdingon ajat kääntäneet katseet pelokkaan toiveikkaina tulevaisuuteen, aiheuttaneet ennakkoarvailuja, haaveellisia rakennelmia ja apokalyptisiä näkymiä. Ajateltakoon esimerkiksi Augustuksen aikakautta, kristillisen ajan alkua tuhatvuotisen valtakunnan odotuksineen tai ensimmäisen kristillisen vuosisadan mukanaan tuomia muutoksia länsimaisessa hengessä. Me elämme nyt, toisen vuosisadan täyttymisen aattona, niin sanoakseni aikaa, joka on tuonut eteemme apokalyptisiä kuvia koko maailman tuhoutumisesta. Mikä merkitys tulee olemaan tuolla ihmiskunnan kahtia jakavalla repeämällä, jota kutsutaan ’rautaesiripuksi’? Mitä tapahtuu meidän kulttuurillemme ja yleensä koko inhimilliselle elämälle, jos vetypommit alkavat räjähdellä tai jos totalitäärisen valtion henkinen ja moraalinen pimeys leviäisi yli koko Euroopan?” (Jung 1960, 5–6.)

1970-luvulla puhuttiin Helsingin hengestä. Kalastajatorppa oli silloin tärkeässä osassa, kun pyrittiin edistämään rauhan ja ihmisyyden ideaaleja. Olennainen termi oli liennytys: kansainvälisen jännityksen vähentäminen. Nyt, 2010-luvulla, olemisen ilmapiiri on jälleen huolestuttavasti kiristynyt. Onnistuttaisiinkohan löytämään Suomen tai Euroopan henki? Suotavinta tietysti olisi löytää maailmanlaajuisuuden henki. Jos Jungin sanavalintaa noudattaen ihmiskunta repeää kahtia, alkaa ihmisyyden

yö tai ainakin ihmisyyden iltahämärä. Vai kuuluisiko jos-sanan sijasta jo käyttää kun-sanaa? Kysymyksenasettelun synnyttämä eksistenssinäkymä on synkkä. Olisiko olemisvalo jotenkin sytytettävissä?

Kyllä, olemisvalo on löydettävissä ja sytytettävissä kirkkaana loistamaan. Ei tulevaisuus sisällä pelkkiä apokalyptisiä näkymiä. On mahdollisuus myös haaveilla ja uskoa onnelliseen tulevaisuuteen. Myönteisen elämänasenteen viriämiseen tarvitaan Kalastajatorpan kaltaisia taikapaikkoja. Siellä vieraanvaraisuus ja tunne lämminhenkisestä hyvänä pitämisestä siirtävät mahdolliset murheet jonnekin loitolle, kuluvan hetken ulottumattomiin. Kestitsemistodellisuus voisikin olla kulttuuri-, arvo- ja demokratiakasvatuksen tähdellinen elementti. Majoitus- ja ruokakulttuuri pystyisivät edistämään yhteisymmärrystä sekä ristiriidattoman yhdessäolon tavoitetta. Alati monikulttuuristuvassa Suomessa Kalastajatorppa olisi oivallinen rauhankasvatuksen toteuttaja. Silloin tunnuslauseeksi ehkä sopisi kysymys: ”Kävisikö ruoka väyläksi avarakatseiseen maailmankansalaisuuteen?” Miksi emme siis kattaisi Kalastajatorpan lämpöön olemispöytää ihmisyysateriaa varten? Siinä tilaisuudessa kaikki vieraat olisivat yhtä arvokkaita. Olisi kalastajatorpallinen olemisjuhla.

Lähteet

Berner, M. 1986. Saatteeksi. Suomentanut L. Ryömä. P. Saarikoski, *Köyhyyden filosofia*. Helsinki: Otava, 5–10.

Haapala, A. 1991. Teko, teos, tulkinta. *Kirjallisuuden tulkinta ja ymmärtäminen*. *Suomen Estetiikan Seuran vuosikirja 6*. Toimittanut A. Haapala. Helsinki: VAPK-kustannus, 81–98.

Itkonen, M. 2016a. Elämysvälähdyksiä Wienistä. Filosofin kulttuuriset kaupunkikävelyt. *Warkauden Lehti* 3.8., 8–9.

Itkonen, M. 2016b. Filosofi filosofin tiellä. Mietteitä Heidelbergin-matkalta. *Warkauden Lehti* 5.6., 16.

Jung, C. G. 1957/1960. *Nykyhetki ja tulevaisuus*. Suomentanut K. Kauhanen. Helsinki: Kirjayhtymä.

Makkonen, A. 1991. *Romaani katsoo peiliin*. *Mise en abyme -rakenteet ja tekstienvälisyys Marko Tapion Aapo Heiskasen viikatetanssissa*. Väitöskirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 546. Helsinki: SKS.

Schildt, G. 1976/1977. *Dianan saari*. Suomentanut R. Mattila. Helsinki: Otava.

Suuronen, O. 2016. Helsinki Documentary Film Festival. Ohjelmisto. Helsinki, ikuisesti. Verkko-osoitteessa *http://docpoint.info/tapahtumat/elokuvat/helsinki-ikuisesti/*. (Luettu 19.10.2016).

Tenkku, J. 1945. *Alaston ihminen murrosajan kuvastimessa*. Helsinki: WSOY.

Tiede 2016. Tieteen termipankki. Kirjallisuudentutkimus. Mise en abyme. Verkko-osoitteessa *http://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:mise_en_abyme*. (Luettu 19.10.2016).

Kuvalähteet

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto. Valokuvaaja SKY-FOTO Möller, 1964.